

Panhellenic Conference of Educational Sciences

Vol 8 (2018)

8ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και
Θρησκευμάτων

8^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΧΑΡΙΣΜΑΤΙΚΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ
Ιδεολογικές - Πολιτικές - Ψυχολογικές - Παιδαγωγικές
Προϋποθέσεις Εκπαίδευσης Χαρισματικών Ατόμων

Σε Συνεργασία με την Ένωση Ελλήνων Φυσικών και την
Ελληνική Μαθηματική Εταιρεία
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ DIVANICARAVEL
14-17 Ιουνίου 2018

"Violence: A dominant theme in animated television series for children"

Konstantina Papageorgiou

doi: [10.12681/edusc.2734](https://doi.org/10.12681/edusc.2734)

To cite this article:

Papageorgiou, K. (2020). "Violence: A dominant theme in animated television series for children". *Panhellenic Conference of Educational Sciences*, 8, 842-855. <https://doi.org/10.12681/edusc.2734>

« Η κυριαρχία βίαιων σκηνών σε τηλεοπτικές σειρές κινουμένων σχεδίων για παιδιά»

"Violence: A dominant theme in animated television series for children"

Κωνσταντίνα Παπαγεωργίου, εκπαιδευτικός Α'θμιας

Konstantina Papageorgiou, primary school teacher

konapap93@gmail.com

Περίληψη

Το θέμα της επιθετικότητας αποτελεί πεδίο έντονου προβληματισμού και αντιθέσεων στον χώρο της ψυχολογίας και των ανθρωπιστικών επιστημών γενικότερα. Ανάλογα με τη θεωρητική προσέγγιση, έχουν διατυπωθεί διαφορετικές και αντιφατικές θέσεις για τη φύση και την προέλευση της επιθετικότητας. Η επιθετική συμπεριφορά είναι ένα από τα πιο συνηθισμένα προβλήματα στην παιδική ηλικία και ένας από τους πιο συχνούς λόγους παραπομπής σε συμβουλευτικά κέντρα.

Ένα παιδί χαρακτηρίζεται ως «επιθετικό» όταν ο συνήθης τρόπος αντίδρασής του προς τους άλλους είναι βίαιος και καταστροφικός. Το φαινόμενο της βίας και της επιθετικότητας περιλαμβάνει ένα σύνολο δραστηριοτήτων και ενεργειών που έχουν ως συνέπεια τον φυσικό ή ψυχικό πόνο και τραυματισμό των ανθρώπων που δρουν σε ένα κοινωνικό περιβάλλον ή ακόμη και την πρόκληση ζημιών σε αντικείμενα κάθε χώρου. Μερικές βασικές αιτίες εμφάνισης της επιθετικής συμπεριφοράς μεταξύ άλλων εντοπίζονται στην οικογένεια, στον κλονισμό του συστήματος αξιών και κανόνων, στις δυσμενείς συνθήκες που επικρατούν στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο, στις επιδράσεις που δέχεται κανείς στο πλαίσιο των φίλων, της ομάδας, των «σημαντικών άλλων», αλλά πολύ περισσότερο και στις επιδράσεις των Μ.Μ.Ε. μέσω των προγραμμάτων και των προτύπων που προβάλλουν.

Στην παρούσα εισήγηση θα παρουσιαστεί συνοπτικά το εννοιολογικό πλαίσιο της επιθετικότητας. Σε αυτό περιλαμβάνεται ο ορισμός, οι μορφές που παίρνει στην καθημερινότητα η επιθετικότητα και οι παράγοντες που συμβάλλουν στην εκδήλωση του φαινομένου. Τέλος, θα αναλυθούν ενδεικτικά ορισμένες σειρές κινουμένων σχεδίων για παιδιά που προβάλλουν σκηνές βίας με άμεσο ή έμμεσο τρόπο.

Λέξεις-κλειδιά: βία, επιθετικότητα; τηλεοπτικές σειρές κινουμένων σχεδίων; παιδιά

Abstract

Aggressiveness has been a source of deep concern and dispute in psychology and humanities at large. Based on the theoretical approach, many different and contrasting points of view have been offered about the nature and the source of aggressiveness.

Aggressive behavior is one of the most common childhood problems and one of the most frequent reasons why these children are prompted to seek consultation.

A child is described as : "aggressive" when it usually reacts in a more hostile and violent way toward the others. The phenomenon of violence and aggressiveness comprises a

set of activities and actions which have the effect of physical and emotional harm, injury of people in a social environment or it can also involve harming personal property. Some key factors that contribute to the development of aggressive behavior are, for example, family structure, impairment of system of values and patterns, unfavorable conditions in the wider society, influences of friends, groups, "significant others" and most importantly the mass media that promotes stereotypes and standards through various programs.

This presentation provides an overview for the conceptual framework of aggressiveness. This includes term definition, types of aggressive behavior in daily life and key factors that contribute to the manifestation of the phenomenon. Last, we will refer in detail to some indicative animated television series for children which, directly or indirectly, feature scenes of violence.

Keywords: violence; Aggressiveness; animated television series; children

Εννοιολογική προσέγγιση της επιθετικότητας/βίας

Με το θέμα της επιθετικότητας έχουν ασχοληθεί φιλόσοφοι, βιολόγοι, κοινωνιολόγοι, ψυχολόγοι, παιδαγωγοί και γιατροί καθ' όλη την πορεία των χρόνων, με αποτέλεσμα να υπάρχει στη σχετική βιβλιογραφία πληθώρα ορισμών σχετικά με την έννοια αυτή. Αργότερα, με την καταγραφή και τη σύγκριση πολλών μελετητών, μεταξύ των Dollard, Doob, Miller, Mower και Sears (1939), των Παπαδόπουλου και Μαρκουλή (1986) και του Βουϊδάσκη (1987, 1992) που ορίζουν την επιθετικότητα, συμπεραίνεται ότι αρχικά επιθετικότητα είναι μια ισχυρή δράση ή μια διαδικασία που σκοπό έχει να εξουσιάσει ή να κυριαρχήσει. Αξιοσημείωτοι είναι και άλλοι ορισμοί για την επιθετικότητα, όπως η πρακτική της κατασκευής απρόκλητων επιθέσεων και προσβολών και η εχθρική, επιβλαβής, καταστρεπτική συμπεριφορά με ολέθριες συνέπειες που προκαλείται από την απογοήτευση.

Ταυτόχρονα, ο Brain (1994) στην προσπάθεια του να συνδυάσει τους διάφορους ορισμούς της επιθετικότητας υποστήριξε πως για να θεωρηθεί μια συμπεριφορά επιθετική θα πρέπει να πληροί τέσσερις βασικές προϋποθέσεις. Πρώτον, για να οριστεί μια συμπεριφορά ως επιθετική θα πρέπει εν δυνάμει να μπορεί να προκαλέσει βλάβη στον αποδέκτη της. Δεύτερον, για να θεωρηθεί μια συμπεριφορά επιθετική θα πρέπει να γίνεται με σκοπό να βλάψει το «θύμα», τρίτον να συνδέεται με αυξημένη διέγερση του θύτη και τέλος να προκαλεί αποστροφή και βλάβη στο «θύμα» (Σουσαμίδου-Καραμπερή & Βαβέτση-Τσιβίκη, 2011).

Στο σημείο αυτό, αξίζει να παραθέσουμε ορισμένες ειδικές εννοιολογικές προσεγγίσεις επιστημόνων για την επιθετικότητα, η οποία καλύπτει τεκμηριωμένα μια πολύ ευρεία κλίμακα της ανθρώπινης συμπεριφοράς (Ντυλέρ, 1989).

- Σύμφωνα με τον Στορ (1968: 10) η επιθετικότητα εμφανίζεται ως η απάντηση που ακολουθεί στη ματαίωση μιας επιθυμίας ή αλλιώς μια πράξη που στόχος της είναι η πρόκληση βλάβης σε έναν οργανισμό ή σε υποκατάστατό του. Άλλοι θεωρούν ότι επιθετικότητα υπάρχει όταν προκαλείται ζημία, τραυματισμός, καταστροφή, εξαφάνιση ενός οργανισμού ή υποκατάστατου αυτού συμπεριλαμβάνοντας στη ζημία ή βλάβη και διάφορα ερεθίσματα που προκαλούν πόνο, ενόχληση, θυμό ή οργή και προσβλητικούς τρόπους συμπεριφοράς που δύσκολα προσεγγίζονται με την άμεση παρατήρηση (Παπαδόπουλος, 1999: 24).

- Ο Drever υποστηρίζει ότι η επιθετικότητα είναι γενικό χαρακτηριστικό στοιχείο μιας εχθρικής συμπεριφοράς (μεγάλου ή μικρού βαθμού) ή ιδιαίτερο γνώρισμα της εχθρικής διάθεσης εναντίον των συνανθρώπων μας (Γκονέλα, 2004).
- Ακόμη, όπως αναφέρει η ίδια, ο Mitscherlich ορίζει την επιθετικότητα ως μια ζωτική δύναμη και ορμικό εξοπλισμό που δέχεται ποικίλες μεταβολές μέσα στην κοινωνική πραγματικότητα.
- Οι Krebs-Miller, επιχειρώντας την κάλυψη του ευρύτερου φάσματος των επιθετικών συμπεριφορών που έχουν μελετηθεί υποστηρίζουν πως επιθετικότητα μπορεί να χαρακτηριστεί κάθε συμπεριφορά που φαίνεται να αποσκοπεί στην μείωση της ευεξίας ενός άλλου ατόμου είτε μέσω καταστροφής των βιοτικών ή κοινωνικών προϋποθέσεων που την εξασφαλίζουν είτε μέσω αδιαφορίας για αυτές. (Παπαδόπουλος, 1999: 138).
  - Ο Werbig και ορισμένοι άλλοι λόγω της ευρύτητας της έννοιας αυτής προτείνει να μην χρησιμοποιείται ως επιστημονικός όρος η επιθετικότητα καν αλλά να γίνεται μια περιγραφή της συμπεριφοράς και να επισημαίνεται κατά πόσο υπήρχε ηθελημένη αρνητική και καταστροφική διάθεση ή λανθάνουσα αρνητική στάση. (Παπαδόπουλος, 1999: 24)
  - Ο Berkowitz αναγνωρίζει ως σκοπό τη βλάβη ή τον τραυματισμό (Παπαδόπουλος, 1999: 24).
  - Κατά τον Merz η επιθετικότητα περιλαμβάνει διάφορους τρόπους συμπεριφοράς που αποσκοπούν στην άμεση ή έμμεση βλάβη ενός ατόμου (Βουϊδάσκης, 1987: 20).
  - Κατά τον Zumkley (Βουϊδάσκης, 1992: 19), η επιθετικότητα περιλαμβάνει όχι μόνο την εκδηλούμενη επιθετική ενέργεια με σκοπό τη βλάβη ή τον τραυματισμό προσώπων αλλά και την ετοιμότητα για επιθετικότητα.
  - Ο Toch (Βουϊδάσκης, 1992: 21), αντιλαμβάνεται τη βία σαν φυσική επιθετικότητα που κατευθύνεται εναντίον προσώπων και προϋποθέτει μια κατάσταση δύο τουλάχιστον συμμετεχόντων μερών όπου ενυπάρχει το στοιχείο της δύναμης, της εξουσίας καθώς και του σκοπού για εσκεμμένη ατομική ή συλλογική βλάβη όπως συμπληρώνουν επόμενοι ερευνητές.

Μορφές - είδη επιθετικότητας/βίας

Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, προβληματικές μορφές συμπεριφοράς (Κουρκούτας, 2007: 171-90) χαρακτηρίζονται οι ενέργειες και στάσεις του παιδιού, οι οποίες δεν συνάδουν με την ηλικία του και είναι στενά συνδεδεμένες με σταθερά πρότυπα προκλητικής, αντικοινωνικής και επιθετικής συμπεριφοράς απέναντι σε άλλα άτομα του κοινωνικού περιβάλλοντος (π.χ. συνομηλίκους, γονείς, δασκάλους, κλπ.)

Επιθετικότητα σε διάφορες μορφές συναντάμε στις περισσότερες περιοχές της κοινωνικής ζωής, την οποία και διαταράσσει. Περιλαμβάνει μάλιστα και ένα μεγάλο φάσμα ενεργειών και εκδηλώσεων, που ξεκινά από μια απλή λεκτική προσβολή και υποτίμηση της προσωπικότητας του άλλου και φτάνει μέχρι δολοφονίες, πολέμους, αλλά και την αυτοκαταστροφή (αυτοχειρία).

Η επιθετικότητα, βασικό χαρακτηριστικό των διαταραχών συμπεριφοράς, εκτείνεται σε ένα μεγάλο φάσμα αντιδράσεων που διαφοροποιούνται βάσει π.χ. έντασης, διάρκειας, μορφής, γενικότερου σκοπού, και ειδικότερων στόχων, βάσει κινήτρων, συνοδευτικών συναισθημάτων κλπ. Στην μια άκρη του φάσματος εντάσσονται ακραίες βίαιες επιθετικές μορφές συμπεριφοράς που παρατηρούνται σε εφήβους και ενήλικους (όπως για παράδειγμα η άσκηση σωματικής βίας, οι βανδαλισμοί και η εγκληματικότητα) ενώ στην άλλη άκρη εντάσσονται ήπιες μορφές

επιθετικότητας που μπορεί να περιλαμβάνουν προκλητικές στάσεις ή συγκαλυμμένες μορφές λεκτικές και μη λεκτικής επιθετικότητας (π.χ. εναντίωση, ψέμα, κλοπή μικροαντικειμένων κ.ά.) που εμφανίζονται σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό στην παιδική ηλικία αναλόγως των συνθηκών (Κουρκούτας, 2007).

Σαφέστερα, η κυριότερη διάκριση της ανθρώπινης επιθετικότητας (Βουϊδάσκη, 1987: 22 · Κουρκούτας, 2007) μπορεί να γίνει ως εξής:

α) Έκδηλη ή λανθάνουσα επιθετικότητα: Με τον όρο έκδηλη εννοούμε τη φανερό-ορατή επιθετικότητα που μπορεί να παρατηρηθεί και να γίνει αντιληπτή, ενώ με τον όρο λανθάνουσα αναφερόμαστε σε εκείνο το είδος επιθετικότητας που παραμένει στο συνειδητό ή ασυνειδητό μας και παραμένει αόρατο.

β) Άμεση ή έμμεση επιθετικότητα: Η διάκριση αυτή έχει να κάνει με το άτομο/αντικείμενο στο οποίο απευθύνεται η επιθετική συμπεριφορά. Άμεση επιθετικότητα εκφράζει το παιδί που νευριάζει και χτυπάει κάποιο συνομήλικο του, ενώ έμμεση μορφή αποτελεί το παράδειγμα ενός εκνευρισμένου άντρα που αντί να ξεσπάσει το θυμό του στη σύζυγό του που τον έχει εκνευρίσει, απασχολείται με κάτι άλλο όπως αποφασίζει να σκάψει τον κήπο (μετατόπιση της επιθετικότητας από το αρχικό αντικείμενο σε ένα υποκατάστατό του).

γ) Εξωστρεφής ή εσωστρεφής επιθετικότητα: Η εξωστρεφής μορφή επιθετικότητας εκδηλώνεται στον έξω κόσμο με απειλές, βρισιές, απειρείς χειρονομίες κλπ. (“εξωποινική”), ενώ η εσωστρεφής, που είναι και πιο οδυνηρή, κατευθύνεται εναντίον του ίδιου του προσώπου από το οποίο προέρχεται μέσω της εμφάνισης κατάθλιψης, ταπείνωσης του εαυτού του ή ακόμη και αυτοκτονίας (“αυτοεπιθετικότητα” ή “ενδοποινική”).

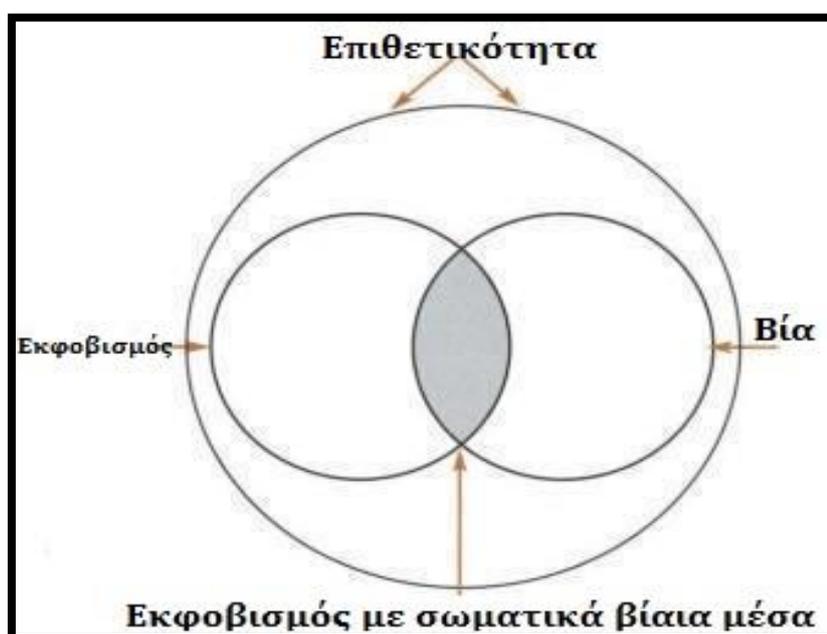
δ) Φυσική ή ψυχική επιθετικότητα: Με τον όρο φυσική επιθετικότητα εννοούμε τη μορφή εκείνη που εκφράζεται με πράξεις και αποσκοπεί στην πρόκληση εσκεμμένης σωματικής βλάβης σε πρόσωπο ή ζώο, ενώ με την ψυχική επιθετικότητα αναφερόμαστε στο είδος εκείνης της συμπεριφοράς που εμφανίζεται με μεσολαβητική/συμβολική μορφή πχ. περιορισμοί, υποτιμήσεις, περιφρόνηση ατόμων κλπ.

ε) Εκφραστική ή συντελεστική επιθετικότητα: Η εκφραστική επιθετικότητα έχει ως στόχο την επιθετικότητα αυτή καθαυτή (η επιθετικότητα γίνεται αυτοσκοπός) και συνοδεύεται άμεσα από ενδοπροσωπικές διεγέρσεις και οξυθυμία. Αντίθετα, η συντελεστική μορφή επιθετικότητας χρησιμοποιεί την επιθετικότητα ως μέσο/διάλυο για την πραγματοποίηση κάποιου άλλου απώτερου σκοπού έξω από την επιθετική ενέργεια.

στ) Κοινωνική ή αντικοινωνική και θετική (πολιτισμικά επιτρεπτή) ή αρνητική (πολιτισμικά ανεπίτρεπτη) επιθετικότητα: Αυτές οι εκφάνσεις επιθετικότητας σχετίζονται άμεσα και επηρεάζονται από το πολιτιστικό περιβάλλον μέσα στο οποίο εκφράζεται η επιθετική συμπεριφορά. Τα κοινωνικά κριτήρια παίζουν σημαντικότερο ρόλο από τα ψυχολογικά στην κατηγορία αυτή. Κοινωνικές επιθετικότητες αποτελούν οι μορφές εχθρικών πράξεων που γίνονται αποδεκτές μέσα σ’ ένα συγκεκριμένο πολιτισμό στο πλαίσιο των κοινωνικών κανόνων και αξιών που αυτός υιοθετεί και εφαρμόζει. Στις αντικοινωνικές επιθετικότητες από την άλλη, συμπεριλαμβάνονται όλες εκείνες οι πράξεις που γίνονται ταμπού και καθιερώνονται αρνητικά με νόμιμους και ηθικούς κανόνες του κοινωνικού συστήματος.

Όσον αφορά πιο συγκεκριμένα ακόμη στο σχολικό περιβάλλον, το οποίο μας απασχολεί ιδιαιτέρως, θα μπορούσε να γίνει μια επιπλέον κατηγοριοποίηση της επιθετικής συμπεριφοράς. Η πρώτη κατηγορία αφορά στη βία που ασκείται εναντίον κάποιου προσώπου, η δεύτερη στη βία που εκδηλώνεται απέναντι σε αντικείμενα/περιουσία με μορφή βανδαλισμών και η τρίτη έχει να κάνει με την βία που

στρέφεται συνειδητά ή όχι εναντίον του εαυτού (Χηνάς & Χρυσσαφίδης, 2000: 12). Σαφέστερα, βάσει αρκετών σύγχρονων ερευνών και της σχετικής βιβλιογραφίας μια μορφή βίας που τείνει να εμφανίζεται όλο και περισσότερο στα πλαίσια του σχολείου σήμερα είναι ο εκφοβισμός (bullying) ή θυματοποίηση (victimisation) παιδιών (Αντωνίου & Καμπόλη, 2014: 102-116). Ο Olweus (1993) ορίζει ως εκφοβισμό ή θυματοποίηση την κατάσταση κατά την οποία ένα μαθητής («θύμα») εκτίθεται επανειλημμένα για μεγάλο χρονικό διάστημα σε αρνητικές πράξεις άλλου ή άλλων μαθητών («θύτης/ες») που εκδηλώνονται ως μορφές επιθετικής συμπεριφοράς. Στην παραπάνω κατάσταση, πέραν του «θύματος» και του «θύτη» έχουμε και το μαθητή «θύτη - θύμα» (Δασκαλάκης, 2014: 212-214) αλλά και τους παρατηρητές οι οποίοι α) είτε μένουν αμέτοχοι και ουδέτεροι (κυρίως λόγω φόβου μήπως πάθουν το ίδιο ή λόγω αδιαφορίας), β) είτε συμμετέχουν με το να ενισχύουν και να βοηθούν το «θύμα» ώστε να μην δέχεται εκφοβισμό και επιθετικές συμπεριφορές (ενισχυτές του «θύματος»), γ) είτε συμμετέχουν με το να υποστηρίζουν και να παρακινούν το «θύτη» να συνεχίσει τον

εκφοβισμό (ενισχυτές και υποστηρικτές του «θύτη»).

Χηνάς & Χρυσσαφίδης (2000) «Επιθετικότητα στο σχολείο» (προσαρμογή)

Επομένως, επιθετική συμπεριφορά ή αρνητική πράξη αποκαλείται κάθε ενέργεια που γίνεται εμπρόθετα και με συγκεκριμένα κίνητρα ώστε να βλάψει κάποιον. Όταν ένα άτομο με άλλα λόγια συγκρούεται εσκεμμένα ή προσπαθεί με ποικίλα μέσα να χτυπήσει/τραυματίσει/δυσχεράνει κάποιον ή αποκλείει άτομα από την ομάδα ή και ακόμα παρεμποδίζει την ολοκλήρωση επιθυμιών κάποιου άλλου τότε συμπεριφέρεται επιθετικά και ασκεί βία εις βάρος των άλλων.

Παράγοντες που επηρεάζουν στην εκδήλωση της επιθετικότητας/βίας

Από την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας προκύπτουν ορισμένοι πρωταρχικοί παράγοντες που επηρεάζουν την εμφάνιση του φαινομένου της επιθετικότητας. Αυτοί διακρίνονται σε βιολογικούς και περιβαλλοντικούς.

Η οικογένεια, η ομάδα συνομηλίκων, το σχολείο και τα Μ.Μ.Ε. αποτελούν τους περιβαλλοντικούς παράγοντες που επηρεάζουν, άλλοτε έμμεσα και άλλοτε άμεσα τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρονται τα παιδιά. Το οικογενειακό και σχολικό περιβάλλον, οι παρέες των παιδιών και οι βίαιες σκηνές των Μ.Μ.Ε οδηγούν στην ενίσχυση αντικοινωνικών και επιθετικών συμπεριφορών. Σαφέστερα, η παρακολούθηση βίαιων σκηνών αυξάνει την επιθετικότητα των παιδιών γιατί ταυτίζονται με τον ήρωα (Δασκαλάκης, 2014: 206, 209). Η τηλεοπτική βία και η βία που προβάλλεται στα διαδικτυακά ηλεκτρονικά παιχνίδια καθιστά επομένως τα παιδιά, που επηρεάζονται και πιο εύκολα, ανεκτικά και όχι αρνητικά στην επιθετικότητα των άλλων. Στην εκδήλωση λοιπόν, της επιθετικότητας μπορεί να συμπεριληφθεί η συνεχής προβολή μοντέλων βίαιης συμπεριφοράς από τον τύπο (εφημερίδες και περιοδικά), το Διαδίκτυο και την τηλεόραση.

Τηλεόραση

Η επίδραση των νέων τεχνολογιών στη διαδικασία της εκπαίδευσης και της κοινωνικοποίησης των νέων αλλάζει ριζικά το «ισοζύγιο» μεταξύ της τυπικής και άτυπης εκπαίδευσης (Μυλωνάκου, 2003:273). Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης αποτελούν σημαντικό φορέα κοινωνικοποίησης στη σύγχρονη κοινωνία και η επίδραση που ασκούν στη διαμόρφωση στάσεων και συμπεριφοράς είναι αδιαμφισβήτητη με κύριο πρωταγωνιστή την τηλεόραση. Το περιεχόμενο των προγραμμάτων που τα παιδιά παρακολουθούν και ο χρόνος που αφιερώνουν στην τηλεόραση έχουν αντίκτυπο στη ψυχική και σωματική τους υγεία.

Ειδικότερα, η τηλεόραση στην εποχή μας έχει καταστεί ένα πανίσχυρο μέσο μαζικής επικοινωνίας που αποτέλεσε κατά πολλούς τρόπους μια «επανάσταση» στη ζωή των ανθρώπινων ομάδων. Στις Η.ΠΑ μάλιστα έχει υπολογισθεί ότι τα παιδιά ξοδεύουν τόσο χρόνο για να παρακολουθήσουν τηλεόραση όσο και στο σχολείο τους. Είναι εύκολο επομένως να υποθέσει κανείς πόσο τρομερό και αμείλικτο ανταγωνιστή της σχολικής αγωγής αποτελεί η τηλεόραση, πόσο μάλλον όταν το περιεχόμενο των προγραμμάτων της έχει τελείως διαφορετική φιλοσοφία από εκείνη της αγωγής (Πασσάκος, 1980: 842).

Το μέγεθος της επίδρασης της τηλεόρασης αναδεικνύεται μέσα από τη θεωρία μίμησης του Bandura (1986,1991). Η μάθηση μέσω παρατήρησης εξαρτάται από την προσοχή που έχει ο παρατηρητής προς το μοντέλο, την ευκολία παρατήρησης της συμπεριφοράς του μοντέλου, το εννοιολογικό επίπεδο του παιδιού, το φύλο, την ηλικία, τα σχήματα κοινωνικοποίησης των γονέων και συνομηλίκων, τις προδιαθέσεις επιθετικότητας της προσωπικότητας του, ακόμη και την κοινωνικοοικονομική του τάξη (Σουσαμίδου-Καραμπέρη & Βαβέτση-Τσιβίκη, 2011).

Η τηλεόραση υπονομεύει αξίες, διαστρέφει την πραγματικότητα, καλλιεργεί την επιθετικότητα και έχει σοβαρές επιπτώσεις στη συναισθηματική ζωή του παιδιού (Κολιάδης, 1995). Η επαναλαμβανόμενη έκθεση σε βίαιες σκηνές κάνει το άτομο να εθίζεται στις βίαιες λύσεις των καθημερινών προβλημάτων του. Κάθε μέρα μαθαίνει να εξοικειώνεται οπτικά με σκηνές βίας, καθώς τις θεωρεί δεδομένες, ενώ δέχεται μεγάλη επίδραση από αυτές λόγω της επανάληψής τους (Friedrich & Stein, 2000). Ο μέσος άνθρωπος έχει παρακολουθήσει δεκάδες χιλιάδες σκηνές βίας στην τηλεόραση κατά τη διάρκεια της ζωής του. Έτσι, από την πολύ μικρή ηλικία το παιδί είναι εθισμένο στην παρακολούθηση τηλεοπτικών εκπομπών, χωρίς παράλληλα να αξιοποιεί τον

ελεύθερο χρόνο του σε ενδιαφέρουσες δραστηριότητες. Συγκεκριμένα, μεγάλο βαθμό επίδρασης δέχονται τα προνήπια, καθώς αυτά, δε διαχωρίζουν εύκολα τη φαντασία από την πραγματικότητα στα τηλεοπτικά προγράμματα, ακόμα και αν οι ήρωες που παρακολουθούν είναι κινούμενα σχέδια (Σουσαμίδου-Καραμπερή & Βαβέτση-Τσιβίκη, 2011). Αυτό συμβαίνει καθώς, δεν κατανοούν πλήρως το σενάριο της ταινίας, παρά μόνο βλέπουν επιθετικές σκηνές να διαδέχονται η μία την άλλη και έτσι μπορούν εύκολα να καταλήξουν σε εσφαλμένα συμπεράσματα σχετικά με τα κίνητρα του ήρωα της σειράς.

Καθώς το παιδί μεγαλώνει, αρχίζει να κατανοεί πληρέστερα το υλικό που προβάλλεται από την τηλεόραση, ανακαλεί τα γεγονότα που παρακολούθησε και μπορεί να εστιάσει στα βασικά μηνύματα του προγράμματος (Berry, 2003). Πρέπει, ωστόσο, να επισημανθεί ότι η προβολή βίαιων προγραμμάτων δεν οδηγεί από μόνη της στην υιοθέτηση της ανάλογης συμπεριφοράς από ορισμένα παιδιά. Ο τρόπος με τον οποίο το περιβάλλον και οι ίδιοι οι γονείς αντιμετωπίζουν τέτοιου είδους προγράμματα και τα επεξεργάζονται με τα παιδιά τους, η αποδοχή ή η απόρριψη αυτών των μοντέλων από τους ίδιους, σε συνδυασμό με το γενικότερο κλίμα που επικρατεί στην οικογένεια, είναι οι παράγοντες που ασκούν τη μεγαλύτερη επίδραση στη συμπεριφορά των παιδιών (Κάκουρος & Μανιαδάκη, 2003). Η πιο επιφυλακτική και κριτική ματιά μπορεί να συνεισφέρει στη μείωση των επιπτώσεων της τηλεοπτικής βίας στη συμπεριφορά του παιδιού. Ακόμη, προτείνεται και ο τρόπος της παρατήρησης προτύπων επιθετικής συμπεριφοράς, ώστε να μαθαίνει πώς να ελέγχει την επιθετικότητα του (Persson & Musher-Eizenman, 2003).

Το φαινόμενο της τηλεοπτικής βίας

Το φαινόμενο της προβολής βίαιων και επιθετικών σκηνών στην τηλεόραση αποτελεί καθημερινότητα στην εποχή μας και δεν σοκάρει ούτε ανήλικους αλλά και ούτε ενήλικους τηλεθεατές. Ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται και εκδηλώνονται οι επιθετικές πράξεις και σκηνές στην τηλεόραση ποικίλουν και έχουν διάφορες μορφές. Η βία με όποιες μορφές και αν εμφανίζεται στη μικρή οθόνη επηρεάζει βαθύτατα τη συμπεριφορά των παιδιών (Γουίν, 1996: 69). Ενδεικτικά αναφέρουμε μερικές μορφές βίας όπως: τρομακτικούς ήχους, πάλη, πυροβολισμούς, τραυματισμούς, φραστική επιθετικότητα, επιπλήξεις, σαρκασμό, συγκρούσεις, μονομαχίες, ληστείες, βιασμούς, όπλα, απαγωγές, κλοπές, αυτοκτονίες, αγριότητα και σκληρές σκηνές αιματοχυσίας (Βουϊδάσκης, 1992: 82, 83, 85, 87, 88). Σύμφωνα μάλιστα και με την έρευνα του Himmelweit για τις βραχυπρόθεσμες επιδράσεις των σκηνών βίας και επιθετικότητας, παρατηρήθηκε ότι οι ανήλικοι θεατές εκδήλωναν φόβο, αποδοκιμασία ακόμη και δυσαρέσκεια. Πέραν όμως των επιδράσεων στη συναισθηματική σφαίρα της παιδικής ψυχολογίας, μελετήθηκαν και τα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα της προβολής τέτοιων σκηνών. Τα παιδιά που παρακολουθούσαν ευχαρίστως βίαια και επιθετικά τηλεοπτικά στιγμιότυπα παρουσίαζαν δυσκολίες τόσο με τον εαυτό τους όσο και με τους γύρω του. Πιο συγκεκριμένα, εκδήλωναν δυσκολίες επαφής με τους γονείς τους και τον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο. Αξιοσημείωτο είναι ακόμη και το γεγονός ότι η επαναλαμβανόμενη τηλεοπτική βία και επιθετικότητα ενδέχεται να καθυστερήσει χρονικά την αναγνώριση από την πλευρά των παιδιών της σοβαρότητας των συνεπειών της βίαιης συμπεριφοράς στην κοινωνική ζωή. Επεκτείνοντας το παραπάνω, γίνεται αντιληπτό ότι το ανήλικο κοινό εξοικειώνεται με τη βία και τη δέχεται σαν κάτι απολύτως φυσιολογικό, ιδιαίτερα αντρικό, αλλά και σαν μέσο για την επίλυση των καθημερινών διαφορών με το κοινωνικό περιβάλλον.

Επιπλέον, αρκετοί είναι εκείνοι που κάνουν λόγο και για βαρύτερες συνέπειες της προβολής βίαιων στιγμιότυπων στην παιδική ψυχοσύνθεση. Ειδικότερα, πολλοί υποστηρίζουν ότι όχι μόνο διαμορφώνεται λανθασμένα αλλά και αλλάζει προς το χειρότερο η γενικότερη συμπεριφορά του παιδιού. Η απονέκρωση της παιδικής ευαισθησίας και αθωότητας, η αποδυνάμωση βασικών ηθικών αξιών, η παρουσίαση παραπλανητικών εικόνων για την έννοια του κόσμου, η νομιμοποίηση της αποκλίνουσας από τις νόρμες συμπεριφοράς εξαιτίας της δημοσιότητας που γνωρίζουν οι εγκληματίες πρωταγωνιστές, η αυξανόμενη ετοιμότητα για αναγνώριση της αδικίας, του κακού και της βίας όπως και η πρόκληση εγκληματικής ή άλλης μορφής αποκλίνουσας συμπεριφοράς αποτελούν μερικά παραδείγματα της αλλαγής διαμόρφωσης της παιδικής συμπεριφοράς (Βουϊδάσκη, 1992: 164).

Tom & Jerry (Τομ και Τζέρυ)

Ο Τομ, ο γάτος μιας κατοικίας, εδώ και δεκαετίες κυνηγάει ανεπιτυχώς τον Τζέρυ, ένα μικρό ποντικό. Μπορεί ο Τομ να είναι πεινασμένος ή να αισθάνεται ότι ως κατοικίδιο πρέπει να ικανοποιήσει τον ιδιοκτήτη του ή μήπως έχει άλλα κίνητρα; Μάλλον θέλει να βγάλει από την μέση τον Τζέρυ και η καταδίωξη έχει γίνει ένα παιχνίδι επιβίωσης χωρίς το οποίο η ύπαρξή τους θα χάσει κάθε νόημα. Ο Τζέρυ βασίζεται στην αφέλεια του Τομ και στη δική του πολυμήχανη φύση για να στεφθεί «νικητής» σε αυτή τη μάχη αιωνίων. Μέσα από τη μεταξύ τους μάχη που δεν σταματά σχεδόν ποτέ, παρουσιάζονται στιγμές στη σειρά που μπορεί να προκαλούν γέλιο (καθώς οι φωνές των ηρώων απουσιάζουν) αλλά κρύβουν και σκληρές βίαιες μέσω της επιστράτευσης χρήσης σκληρών αντικειμένων που αφαιρούν από την αθωότητα και την παιδικότητα της σειράς.

Ενδεικτικά αναλύονται παρακάτω μερικά επιλεγμένα στιγμιότυπα της σειράς:

- 1) Η σπιτονοικοκυρά κυνηγά με μια σκούπα τον κατοικίδιο γάτο της, τον Τομ, που με τη σειρά του αυτός κυνηγά τον Τζέρυ για να τον πιάσει. Τελικά η γυναίκα πετυχαίνει και χτυπάει πρώτη στο κεφάλι δυνατά τον Τομ που από τις εκφράσεις του δείχνει να πονάει και να χάνει τις αισθήσεις του.
- 2) Ο Τζέρυ και ένα μικρό κοτοπουλάκι έντρομοι και φοβισμένοι προσπαθούν να βρουν ένα καταφύγιο για να γλιτώσουν από το θυμό, το μένος και τις γενικότερες άγριες διαθέσεις του Τομ που τους κυνηγά κρατώντας ένα μεγάλο και κοφτερό τσεκούρι. Τελικά ο Τομ δεν τους πετυχαίνει και ως «τιμωρία» τις τρώει ο ίδιος τραυματίζοντας τον εαυτό του από την αστοχία που είχε στο κόψιμο ενός δοκαριού που τον καταπλάκωσε.
- 3) Κάποιος, του οποίου το πρόσωπο δεν παρουσιάζεται χτυπάει επανειλημμένως δυνατά τον Τομ στο κεφάλι με ένα μεγάλο και βαρύ κορμό δέντρου μέχρι να τον σφηνώσει τελικά στο έδαφος (παραπέμπει και μεταφορικά στον θάνατο).
- 4) Ο Τομ κρατά ένα δυναμίτη που είναι έτοιμος να εκραγεί. Στην προσπάθειά του να καθυστερήσει την έκρηξή του, τον βάζει κάτω από το σώμα του και κάθεται πάνω του με αποτέλεσμα να γίνεται έκρηξη και να αυτοτραυματίζεται με πολλαπλούς τρόπους.
- 5) Ο σκύλος της σειράς που παρουσιάζεται δυνατός και με άγριες διαθέσεις δίνει μπουνιά στο πρόσωπο στον Τομ μόλις πιάνει τον Τζέρυ.

Γενικότερα στη σειρά, όσο και αν περνά με μια πρώτη ματιά απαρατήρητο, κυριαρχούν όπλα και φονικά αντικείμενα (π.χ. πιστόλια, σφυριά, τσεκούρια, βόμβες, βαριά μεγάλα σιδερένια αντικείμενα κ.ά.), απλά καθημερινά και οικεία αντικείμενα που μετατρέπονται σε αντικείμενα για ξύλο και μάχη (π.χ. στέκα του μπιλιάρδου, μπάλες μπιλιάρδου, μπάλα μπόουλινγκ, λάμπα, ποντικοπαγίδα, φαγητά όπως ντομάτες,

αυγά) καθώς και σκηνές βιαιοπραγίας και ξυλοδαρμού (άμεση σωματική βία, βασανιστήρια, εκφοβισμοί, μπουνιές, δαγκώματα, τραυματισμοί και τα αποτελέσματα αυτών που είναι η πρόκληση πόνου και η απώλεια των αισθήσεων από τον Τομ αλλά και η πρόκληση χαράς, γέλιου και ευθυμίας από τον Τζέρυ που ξεφεύγει από τα χέρια του Τομ και παρακολουθεί με ύφος εκδικητικό τα παθήματά του γάτου και τις σκηνές βίας που εκτυλίσσονται μπροστά του). Τέλος, σε ορισμένα σημεία προβάλλεται η συνήθεια του καπνίσματος ως κάτι φυσιολογικό και ως ένδειξη κύρους και ανωτερότητας. Ως εκ τούτου, καταλαβαίνει κανείς πόσες πολλές σκηνές που φαίνονται όμορφες, αστείες και αθώες καταλήγουν να είναι το ακριβώς αντίθετο επηρεάζοντας αρνητικά στη διαμόρφωση της ψυχικής υγείας, της συμπεριφοράς και της ηθικής διάπλασης των μικρών τηλεθεατών.

One Piece

Η σειρά χαρακτηρίζεται από έντονη δράση, εντυπωσιακές μάχες, χιούμορ και δράμα. Η ιστορία είναι κοινή στο animation και στο μάνγκα. Το «One Piece» λαμβάνει χώρα σε έναν φανταστικό κόσμο, ο οποίος την παρούσα χρονική περίοδο διανύει μια «μεγάλη εποχή πειρατών». Αυτό συμβαίνει διότι ο επονομαζόμενος «Βασιλιάς των Πειρατών», Gol D. Roger, συνελήφθη και εκτελέστηκε 22 χρόνια πριν την αρχή της ιστορίας και άφησε τον αμύθητο θησαυρό του, που λέγεται One Piece (εξ' ου και το όνομα της ιστορίας) στο Raftel, το τελευταίο νησί ενός θαλάσσιου δρόμου που ονομάζεται «Μεγάλη γραμμή» και αποτελεί την πιο επικίνδυνη θάλασσα στον κόσμο.

Βασικός πρωταγωνιστής του One Piece είναι ο Monkey D. Luffy ο οποίος μαζί με το πλήρωμά του, αναζητά τον θησαυρό αυτό μέσα από πολλές περιπέτειες. Ο ίδιος έχει μετατραπεί σε έναν άνθρωπο με ελαστικό σώμα, ιδιότητα που απέκτησε μετά την κατανάλωση ενός από τα «φρούτα του διαβόλου» (μιας σειράς σπάνιων καρπών που δίνουν στους χαρακτήρες μοναδικές ιδιότητες). Ο αριθμός των ατόμων που αποτελούν το πλήρωμα του Monkey D. Luffy και η φήμη τους αυξάνεται σταδιακά. Καθώς προχωρούν έρχονται αντιμέτωποι με άλλους φιλόδοξους πειρατές καθώς και με το ναυτικό, το οποίο αποτελεί τη δύναμη επιβολής της τάξης στον κόσμο του One Piece. Ο κόσμος αυτός, αν και χωρίζεται σε διάφορα ανεξάρτητα κράτη, βρίσκεται υπό τον έλεγχο μιας «Παγκόσμιας Κυβέρνησης», όργανο της οποίας είναι το ναυτικό και για την ιστορία της οποίας ελάχιστα πράγματα είναι γνωστά, αφού κάθε μελέτη γύρω από αυτή έχει απαγορευθεί. Συνολικά, το πλήρωμα του Monkey D. Luffy αποτελείται από 9 άτομα, μαζί με τον ίδιο.

Πιο συγκεκριμένα, σε πολλές σκηνές της σειράς κυριαρχούν:

- γιγάντιες τρομακτικές μορφές αντρικών ηρώων με παραμορφωμένα και υπερφυσικά χαρακτηριστικά (ουλές, κομμένα μέλη, ελαστικότητα μελών κ.ά.) που ως επί το πλείστον οι ίδιοι συνεπαίρνονται στη μάχη με μένος, φανατίζονται για τη νίκη και βρίσκονται εκτός ορίων
- όπλα όπως σπαθιά, τσεκούρια, κανόνια, ρόπαλα και πιστόλια που χρησιμοποιούνται ως φονικά μέσα για την επικράτηση των ηρώων και την εξολόθρευση του εχθρού με κάθε τρόπο
- σκηνές ωμής και σκληρής βίας με χαρακτηριστικά τα μαχαιρώματα, τις μπουνιές, κλοτσιές, την αιματοχυσία-που ακολουθεί και προβάλλεται χωρίς ντροπή, την πρόκληση πόνου, τις εκρήξεις, τον καπνό, τις υλικές καταστροφές (υλικός βανδαλισμός), τα σκοτεινά χρώματα, τους έντονους και οξείς ήχους, τις κραυγές και τις φωνές των ηρώων που παλεύουν, τις έντονες εκφράσεις των προσώπων τους που εκφράζουν μίσος, θυμό, ένταση και δίψα για μάχη και επίθεση

- μη υγιή πρότυπα και ευτελείς αξίες για τις παιδικές ψυχές (που είναι εύπλαστες λόγω του νεαρού της ηλικίας και των λιγοστών εμπειριών) όπως για παράδειγμα προβάλλονται άντρες πειρατές που καπνίζουν, πίνουν, έχουν τατουάζ, μιλούν άσχημα και κατακτούν τα πάντα μέσω της βίας και του εκφοβισμού (παρουσιάζεται εδώ λανθασμένα σαν ένδειξη ανδρισμού και ικανοτήτων η επιθετικότητα και η βιαιότητα) αλλά και στιγμές όπου εκφράζεται λεκτικό σεξιστικό σχόλιο ενάντια σε κοπέλα πρωταγωνίστρια προκειμένου να υποβιβαστεί και να θεωρηθεί κατώτερη συγκριτικά με οποιονδήποτε άντρα.

Ως εκ τούτου, γίνεται κατανοητό ότι η συγκεκριμένη σειρά χωρίς κανέναν ηθικό φραγμό και αιδώ κατακρεουργεί άμεσα την ανήλικη ψυχή, ισοπεδώνει την παιδική αθωότητα και προωθεί τη βία και τον αμοραλισμό ως μέσο επίλυσης των διαφορών προβάλλοντας πολύ σκληρές στιγμές από τις αδυσώπητες και μέχρι τελικής πτώσεως μάχες των ηρώων αλλά και από τις συνέπειές τους.

Cuddles Happy tree friends

Η αμερικανική σειρά Happy Tree Friends είναι μια τηλεοπτική σειρά με δράση και αστεία περιπέτεια που έχει ως πρωταγωνιστές φαινομενικά «γλυκά» και τρυφερά ζώα του δάσους (π.χ. λαγουδάκια, σκιουράκια κλπ.) που αποδεικνύονται όμως στην συνέχεια άκρως βίαια και επιθετικά. Κάθε επεισόδιο εκτυλίσσεται γύρω από χαρακτήρες/ήρωες του δάσους που συμμετέχουν σε μικρές ιστορίες που συμπεριλαμβάνουν ωμές σκηνές αιματοχυσίας, διαμελισμών, πόνου ακόμη και βίαιου θανάτου. Στην επίσημη διαδικτυακή σελίδα της σειράς μάλιστα, σε ορισμένα σημεία υπάρχει η προειδοποίηση "*Cartoon Violence: Not recommended for small children, or big babies*", γεγονός που επιβεβαιώνει την σκληρότητα και τη βιαιότητα αρκετών σκηνών οι οποίες κρίνονται αυστηρώς ακατάλληλες για την ψυχοσύνθεση των μικρών παιδιών.

Βασικά χαρακτηριστικά όλων των αποσπασμάτων, που συνοψίζονται παρακάτω σε γενικές γραμμές αποτελούν τα εξής:

- Η στυγερή αιματοχυσία στην οθόνη, τα μαχαιρώματα, οι εκρήξεις, τα διάφορα φονικά όπλα (βόμβες, πιστόλια, πυροβόλα, χειροβομβίδες, μαχαίρια), τα διαμελισμένα και ακρωτηριασμένα μέλη και σώματα νεκρών ηρώων, οι σατανικές εκφράσεις των ηρώων, το μίσος και το μένος τους πάνω στην μάχη αλλά και η χαρά τους μετά μόλις επιτίθενται και νικούν σκοτώνοντας άλλους. Οι σκηνές που προβάλλονται δίνουν πολύ μεγάλη έμφαση στην πρόκληση πόνου, τρόμου και ανατριχίλας στους νεαρούς τηλεθεατές μέσω των εστιασμένων κοντινών πλάνων στα γεμάτα αίματα κορμιά και στα ακρωτηριασμένα μέλη.
- Κυριαρχία σκηνών θανάτου που προήλθαν από βιαιοπραγίες των ηρώων που προβλήθηκαν ζωντανά και λεπτομερέστατα στην οθόνη με ανατριχιαστική ακρίβεια, διαμελισμένοι και ακρωτηριασμένοι ήρωες γεμάτοι αίματα, πεταμένα μέλη παντού με αίματα, δαγκώματα-χτυπήματα-επιθετικότητα με μαχαίρια και πριόνια, τρομοκρατημένες εκφράσεις έκπληξης και φόβου, εκφράσεις μίσους, διαστροφής και εκδικητικής ευθυμίας αρκετών ηρώων, προβολή εντόσθιων, εγκεφάλου, κοκάλων και εσωτερικών κατεστραμμένων οργάνων μαζί με αδιάκοπη αιμορραγία, παραμορφωμένα σωματικά χαρακτηριστικά που τρομάζουν (π.χ. μάτια, όργανα κλπ.), κανιβαλισμοί όπως για παράδειγμα όταν ένας ήρωας πίνει αίμα, ένας άλλος τρώει εγκεφάλους και κλέβει όργανα-μέλη, σκληρά βασανιστήρια από τους κακούς για αφανισμό των αντιπάλων που τους προκαλεί τελικά χαρά και ικανοποίηση μετά τη νίκη τους, κατακλυσμός από σκηνές πόνου και φρίκης με ωμό

και αδυσώπητο τρόπο, ακαριαίοι ή αντιθέτως εκτενείς θάνατοι, βασανιστικοί αναλόγως την περίπτωση, προβολή νεκροταφείων κ.ά.

Επομένως από όλα τα παραπάνω, συνάγεται ότι στη σειρά αυτή προβάλλονται με ευκολία και χωρίς καμιά συστολή πλήθος από απεχθείς σκηνές. Η σειρά αυτή με άλλα λόγια είναι σκληρή, ανατριχιαστική και άκρως ακατάλληλη όχι μόνο για τους νεαρούς τηλεθεατές αλλά και για τους ενήλικες που γίνονται επανειλημμένα σε ανύποπτο χρόνο μάρτυρες στιγμιότυπων ωμής βίας κάθε μορφής στην οποία εκτίθενται.

Συμπεράσματα

Η βία/επιθετικότητα που προβάλλεται από την τηλεόραση, και όχι μόνο, είναι μια από τις πολυπληθείς υπόλοιπες αιτίες και προϋποθέσεις που συμβάλλουν στην εμφάνιση της επιθετικής συμπεριφοράς από την πλευρά του παιδιού. Θα ήταν άδικο αν για το φαινόμενο της έξαρσης της βίας και της επιθετικότητας που μαστίζει τη σημερινή κοινωνία μοναδικός υπαίτιος θεωρούταν η τηλεόραση.

Στη διαδικασία της κοινωνικοποίησης η τηλεόραση επιδρά θετικά ή αρνητικά ως ένας από τους βασικούς κοινωνικοποιητικούς φορείς, το σύνολο των οποίων αποτελεί τον σπουδαιότερο παράγοντα που αποκαλείται κοινωνικό περιβάλλον. Μέσα επομένως στο κοινωνικό περιβάλλον λειτουργεί και επιδρά και η τηλεόραση, η οποία δέχεται προφανώς επιρροές στη διαμόρφωση των εκπομπών της, του είδους, της ποιότητας και του περιεχομένου των μηνυμάτων της.

Αξιοσημείωτο είναι το ότι υπάρχουν εκτός της τηλεόρασης και των σειρών της ορισμένοι καθοριστικοί ρυθμιστικοί παράγοντες στην πιθανότητα και στον βαθμό εκδήλωσης επιθετικής ή βίαιης συμπεριφοράς από τα παιδιά. Οι παράγοντες αυτοί εμφανίζονται έξω από την τηλεόραση και μέσα στον κοινωνικοπολιτισμικό περίγυρο στον οποίο ζουν και δραστηριοποιούνται τα παιδιά και οι νέοι προσδιορίζοντας τον βαθμό επίδρασης τη τηλεοπτικής βίας και επιθετικότητας σε παιδιά και νέους. Τέτοιες κοινωνικές μεταβλητές αποτελούν το φύλο, η καθολική προσωπικότητα του ατόμου, η κοινωνική προέλευσή του, η οικονομική και επαγγελματική κατάσταση των γονέων καθώς και το μορφωτικό επίπεδο ολόκληρης της οικογένειας συμπεριλαμβανόμενων και των ίδιων των παιδιών (Βουϊδάσκη, 1992: 296,297). Συγκεκριμένα, σε δυσμενείς κοινωνικοπολιτισμικές συνθήκες και σε περιπτώσεις παιδιών με ψυχοπαθολογικά προβλήματα και λανθάνουσες επιθετικές προδιαθέσεις η τηλεόραση εισχωρεί πιο εύκολα επιβάλλοντας την κυριαρχία της. Επομένως, η τηλεοπτική βία επιδρά αθροιστικά και κυρίως ενισχυτικά σε περιπτώσεις αρνητικών καταστάσεων.

Το παιδί-τηλεθεατής καθημερινά βομβαρδίζεται από πληθώρα μηνυμάτων λόγω των νέων δεδομένων που έχουν διαμορφωθεί με την τεχνολογική επανάσταση που έχει επέλθει. Δυστυχώς, η πλειονότητα αυτών έχει αρνητικό χαρακτήρα. Επομένως, συνειδητοποιώντας το μέγεθος της βλάβης που προκαλείται στο παιδί και τον βαθμό σημαντικότητας του σύγχρονου προβλήματος, κρίνεται αδήριτη ανάγκη η παρέμβαση των φορέων κοινωνικοποίησης και ειδικότερα του σχολείου. Αυτό, θεωρώντας ότι αποτελεί μια γέφυρα μεταξύ της οικογένειας και της κοινωνίας, έχει να επιτελέσει βαρυσήμαντο και κομβικής σημασίας ρόλο. Τα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας έχουν την ευθύνη να δράσουν, να αντιδράσουν, να ενημερώσουν και να αφυπνίσουν με θετικό τρόπο συνειδήσεις διαπλάθοντας ηθικά ακέραιους και κριτικά σκεπτόμενους μελλοντικούς πολίτες. Με λίγα λόγια, μέσω διάφορων προγραμμάτων ή με την αξιοποίηση πολλών δυνατοτήτων του, το σχολικό περιβάλλον παρέχει στους μαθητές ερεθίσματα για να αναπτύξουν κάτι πολύ σημαντικό, την κριτική τους σκέψη. Αυτή πρέπει να χρησιμοποιείται μέσα στην καθημερινότητα του κάθε ατόμου και

ειδικότερα όταν αυτό βρίσκεται σε μικρή ηλικία, γιατί μόνο έτσι θα μπορεί να κρίνει, να μάθει, να αποφασίζει, να σκέφτεται, να διαχωρίζει το καλό από το κακό, το ωφέλιμο από το επιβλαβές.

Σε τέτοιες εποχές η ύπαρξη του δυναμικού ρόλου της οικογένειας, των Μ.Μ.Ε, του σχολείου και των μελών που το απαρτίζουν δεν κρίνεται απλώς μεγάλης σημασίας, αλλά ζωτικής. Το σχολείο, σαν ενσωματωμένη και αναπόσπαστη οντότητα και μικρογραφία της κοινωνίας, οφείλει να αφουγκράζεται τα προβλήματα της, όπως και η τελευταία να ενδιαφέρεται με ειλικρίνεια για το πρώτο. Αυτή η συνεργασία πρέπει να γίνεται ειδικά σε περιπτώσεις θεμάτων κοινωνικής και ταυτόχρονα εκπαιδευτικής χροιάς, όπως είναι η τηλεοπτική προβολή σκηνών βίας και η συνεπακόλουθη επίδραση τους στα παιδιά-μαθητές (Αντωνίου & Κουτσούκου, 2010). Εξάλλου, σύμφωνα με την εθνολόγο Françoise Héritier *«Η βία δεν προέρχεται από μια εσωτερική ανάγκη. Είναι απόκτημα της εκπαίδευσης και της κοινωνικής πρακτικής»*.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αντωνίου, Α. Σ. & Καμπόλη, Γ. (2014). Πώς σχετίζεται ο σχολικός εκφοβισμός με την κατάθλιψη και τις τάσεις αυτοκτονίας σε παιδιά και εφήβους. Στο Σ. Κούτρας (Επιμ. Έκδ.), *Η Ψυχική Υγεία των Παιδιών στην Κοινωνία της Κρίσης - Ο Ρόλος των Γονέων και των Εκπαιδευτικών*. Αθήνα: Ταξιδευτής.

Αντωνίου, Α. Σ. & Κουτσούκου, Η. (2010). Μορφές βίας και επιθετικής συμπεριφοράς στα τηλεοπτικά προγράμματα - Προτάσεις προστασίας της ψυχικής υγείας των ανηλίκων τηλεθεατών στην Ελλάδα. *Παιδαγωγικός Λόγος* τόμος ΙΣΤ', τ.2, 11-22.

Βουϊδάσκη, Β. (1987). *Η επιθετικότητα σαν κοινωνικό πρόβλημα στην οικογένεια και στο σχολείο (Συμβολή στην κοινωνιολογία της παιδείας)*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Βουϊδάσκη, Β. (1992). *Η τηλεοπτική βία και επιθετικότητα και οι επιδράσεις τους στα παιδιά και στους νέους*. Αθήνα: Γρηγόρη.

Γκονέλα, Ε. (2004). *Παιδική επιθετικότητα*. Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ. Λάρισα.

Γουίν, Μ. (1996). *Ένας ξένος στο σπίτι. Ο ρόλος της τηλεόρασης στη ζωή του παιδιού*. (Μτφρ. Πολυξένη Τσαλίκη). Αθήνα: εκδόσεις Ακρίτας .

Δασκαλάκης, Δ. (2014). *Ζητήματα κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης*. Αθήνα: διάδραση.

Friedrich, L. & Stein, A. (2000). Επιθετικά και κοινωνικά τηλεοπτικά προγράμματα και η συμπεριφορά των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Στο Στ. Βοσνιάδου (Επιμ.) *Κείμενα Εξελικτική Ψυχολογίας: Κοινωνικής Ανάπτυξη*, τόμος Γ' (σ. 101-127). Αθήνα: Gutenberg.

Ντυλέρ, Σ. (1989). *Η ψυχολογία στην εποχή μας*. (Μτφρ. Φ. Παπαδοπούλου). Αθήνα: Βλάσση.

Κάκουρος, Ε. & Μανιαδάκη, Κ. (2003). *Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων*. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Κολιάδης, Ε. (1995). *Θεωρία μάθησης και Εκπαιδευτική πράξη*, τόμος Β'. Αθήνα.

Κουρκούτας, Η.Ε. (2007). Χαρακτηριστικά λειτουργίας και τρόποι αντιμετώπισης των παιδιών με επιθετικές μορφές συμπεριφοράς στο πλαίσιο του σχολείου και της τάξης. Στην Ε. Μακρή-Μπότσαρη (Επιμ.), *Διαχείριση Προβλημάτων Σχολικής Τάξης* Τόμος Α'. Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων & Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Μυλωνάκου-Κεκέ, Η. (2003). *Ζητήματα Κοινωνικής Παιδαγωγικής*. Αθήνα: διάδραση

Παπαδόπουλος, Μ. & Μαρκουλής, Δ. (1986). *Θετικές και αρνητικές μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

Παπαδόπουλος, Μ. (1999). Επιθετικότητα: κλασικές θεωρίες και πειραματικές διαπιστώσεις. Στο Νέστορος Ι.Ν. (Επιμ.), *Η επιθετικότητα στην οικογένεια, στο σχολείο και στην κοινωνία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Πασσάκος, Κ. (1980). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική Ψυχολογία Β' τόμος*. Αθήνα: αυτοέκδοση.

Σουσαμίδου-Καραμπέρη, Α. & Βαβέτση-Τσιβίκη, Σ. (2011). *Γονείς και εκπαιδευτικοί αντιμέτωποι με την επιθετικότητα των παιδιών και εφήβων*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Στορ, Α. (1968). *Ανθρώπινη επιθετικότητα*. Αθήνα: Γλάρος.

Χηνάς, Π. & Χρυσαιφίδης, Κ. (2000). *Επιθετικότητα στο σχολείο: προτάσεις για πρόληψη και αντιμετώπιση*. Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων & Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Ξενόγλωσση

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A Social Cognitive Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Bandura, A. (1991). Social Cognitive theory of moral thought and action. In W.M. Kurtines & J.L. Gewirtz (eds), *Handbook of behavior and development: vol. 1. Theory*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Berry, G.L. (2003). *Developing children and multicultural attitudes: The systemic psychosocial influences of television portrayals in a multimedia society*. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 9, 360-366.

Brain, P.F. (1994). Hormonal aspects of aggression and violence. In A.J. Reiss & J.A. Roth (eds.), *Understanding and control of biobehavioral influences on violence* (Vol. 2). Washington DC: National Academy Press.

Dollard, J., Doob, L.W., Miller, N.E., Mower, O.H., & Sears, P.H. (1939). *Frustration and Aggression*. New Haven, CT: Yale University Press.

Olweus, D. (1993). *Bullying at school*. Oxford, UK: Blackwell Publishers.

Persson, A., & Musher-Eizenman, D.R. (2003). The impact of a prejudice-prevention television program on young children's ideas about race. *Early Childhood Research Quarterly*, 18, 530-546.